

”Ett fäste i världen” – Vilhelm Mobergs *Din stund på jorden*

Åsa Nilsson Skåve

Vilhelm Mobergs (1898–1973) *Din stund på jorden* gavs ut 1963 och brukar ses som en form av symbolisk uppföljare till *Utvandrarsviten*. Den skildrar den åldrande Albert Carlsson som växt upp i Småland, men i unga år lämnat hemtrakten för ett liv som affärsman i Kalifornien. I sin biografi över Moberg pekar Jens Liljestrand på att det i romanen finns viktiga paralleller till författarens eget liv – uppväxtåren i den lilla byn vid Bjurbäcken i södra Småland och, inte minst, traumat att som ung ha sett sin storebror dö. Till skillnad från romanens Albert valde den unge Moberg dock att stanna kvar i Sverige istället för att emigrera till USA. Ett utforskande av denna bortvalda, alternativa livsväg kan ses som en viktig drivkraft till verket (Liljestrand 2018: 579ff).

I denna artikel riktas intresset mot platsens betydelse i romanen och hur skildringen av barndomens landskap, naturmiljöer och minnesbilder på olika sätt kontrasteras mot det som präglar Alberts fortsatta liv. Vidare uppmärksammas tematiseringen av familjerelationer, religion och tid. Dessa skildringar innehåller viktiga makt- och civilisationskritiska inslag, vilka diskuteras avslutningsvis.

Platsen och landskapet

Det Småland som framträder är den lilla orten på landsbygden och det enkla jordbrukarlivet, främst under 1900-talets första decennier. Albert emigrerar 1920, när han är 22 år gammal, och besöker senare föräldrahemmet några gånger, bland annat när han i 35-årsåldern leker med tanken på att flytta tillbaka, men istället väljer att återvända till USA och det knackiga yrkes- och familjeliv han skapat där. Han besöker åter hembygden i samband med att fadern blir sjuk och dör, 1949. Moderns begravning några år tidigare kunde han inte delta i eftersom andra världskriget då pågick. I berättandets nuplan är året 1962. Albert har just återvänt från en sista resa till Sverige, som han företagit för att återuppleva sin barndom. Han befinner sig i Laguna Beach och har föresatt sig att avveckla den sista i raden av sina affärsrörelser, samtidigt som han ser han tillbaka på sitt drygt 60-åriga liv och i någon bemärkelse gör sig redo att dö. Främst är det minnena från barn- och ungdomsåren som upptar utrymme i texten.

Ett återkommande drag i verket är kontrasteringen mellan olika platser och främst då den småländska landsbygden och den amerikanska västkusten. Liljestrand pekar på hur metaforer, som det kaliforniska apelsinträdets

konnotationer till solig bekymmerslöshet och den småländska enbuskens kärvhet, ibland blir överarbetade och skriver bland annat:

Vid sitt sista besök i hembygden finner Albert allting förändrat: Hamburgerbar och drive-in- biograf vittnar om amerikaniseringen, medan gatorna, kalhyggena och de utdikade kårren har möblerat om den natur där han en gång vandrade barfota tillsammans med Sigfrid. Bara i en övergiven fårhage hittar han en enebacke, omfamnar förtjust den stickiga växten och låter den riva hans händer" (Liljestrand 2018: 583).

Även om Alberts identifikation med den motsträviga enbusken kanske tenderar att bli övertydlig är det betydelsefullt att bildspråket i så hög grad knyter an till naturen. Enebusken har förvisso en metaforisk innebörd, men också en högst konkret. De utomhusomgivningarna han rört sig i som barn är outplånligt förknippade med brodern, deras relation och de gemensamma minnen som Albert sedan länge är ensam bärare av. Bäckerna, stigarna och enebuskarna är långt mycket viktigare i sammanhanget än exempelvis skolan, kyrkan och huset de bodde i. Den enskilda människans sinnliga förmimmelser av det som är livet är framför allt förbundna med naturen.

Man kan också angående landskapets betydelse konstatera att Alberts lyckligaste barndomsminnen är starkt förknippade med utomhusliv och natur:

Nästan varje söndag gick vi till Bjurbäcken. Vi följde den genom marker och mader, där den hade grävt sin fåra. Bäckerna flöt fram genom snårig granskog, där vattnet blev svart som skrivbläck under trädens tunga skugga och luften kändes sval, vi följde fårens slingringar genom stora skärvar, där spräckliga ålqusor stod och gapade under stenarna, förbi gamla kvarnfall, där strömmen föll brant och strid över slåttermadernas gräs, där den rann långsamt och lugnt och bredde ut sig till flod. Vattendraget var vår vägvisare genom okända marker, vi kunde inte gå vilse. (Moberg 1998: 82)

Till detta tema hör också spänningsfältet mellan tillhörighet och mobilitet, mellan att stanna och att bryta upp. Albert fattade sitt beslut att emigrera i protest mot föräldrarnas maktutövning gentemot Sigfrid. Den individuella friheten och autonomin är Alberts ledstjärna, men på sin ålders höst har han modifierat denna hållning och grubblar över vad han kanske förlorat: "Människan bör ha ett fäste i världen. Hon skall höra till någonstades. Hon kan inte överge det land, där hon är född och uppleva ett annat land som sitt fosterland" (Moberg 1998: 199). Detta kan tolkas som reaktionärt, men man kan också se det som att det inte är tillhörigheten till en nation som avses, utan snarare till den specifika, lokala platsen, dess natur och de minnen som är knutna till den. Att människor migrerar och söker sig nya vägar är ofrånkomligt och många gånger nödvändigt. Den rotlöshet som kan komma att innebära riskerar samtidigt att bryta en kontinuitet i tid och rum som är avgörande både på ett individuellt existentiellt plan och i relation till

mänsklighetens framtid. Dessa komplikationer är en viktig del av vad romanen utforskar.

Familjen och tron

Skildringen av Albert och hans familj kretsar mycket kring frågor om anpassning eller uppror. För brodern Sigfrid blir denna konflikt livsavgörande, när han trots sin pacifistiska övertygelse far till Volontärskolan i Jönköping nyåret 1912 för att bli soldat. Sigfrid vill vara sina föräldrar till lags, men hans motvilja mot att skada och döda såväl människor som djur leder till en djup inre konflikt som får honom att vidta desperata åtgärder. Han kommer tillbaka hem i maj och dör på sommaren i sviterna av den sjukdom han dragit på sig under en fältövning då han i ren desperation lagt sig ner i en snödriva och vägrat delta. Den fullständiga sanningen om vad som föregått hans död får Albert först långt senare, via sin syssling Artur Nyström.

I ljuset av Sigfrids tragiska öde och vilka effekter detta i sin tur får på Alberts liv kan man också avläsa en religionskritik. Både Sigfrid och Albert är ateister, i motsats till sina troende föräldrar. Modern oroar sig för att Sigfrid ska komma till helvetet och är även orolig inför sin egen död, vilket Albert finner djupt destruktivt: ”Om helvetet kan det sägas: Tron på det är tillräcklig. Den tron rövade livets glädje från min mor” (Moberg 1998: 73). Fadern däremot uppvisar vid sin dödsbädd en annan livshållning och blir slutligen ett slags förebild för Albert:

Han hade sått ut sädeskorntet, han hade sett det spira, grönska och gulna och tröskas och till sist krossas mellan kvarnens stenar. Han hade sett djuren födas, växa upp, gödas och ledas fram till slaktaren. Med den naturens kretsgång som han under alla sina bondeår upplevat omkring sig, hade han blivit förtrogen. Under ett långt liv hade han följt förloppet, han godtog det: Det förhöll sig en gång så, och det kunde inte vara annorlunda. Då återstod det bara att finna sig. Och han hörde själv till det hela, han skulle också försvinna och bli till stoft. Det var så enkelt – det var bara att förlika sig. [...] han uttryckte inte något behov av religionens tröst. Och jag tror inte han bekymrade sig för någonting efteråt, för något straff eller belöning som kunde vänta på honom. (Moberg 1998: 224)

Här framhävs återigen relationen till naturen. Människan är bara en i mängden av levande organismer som deltar i samma kretslopp och detta är vackert och trösterikt nog. Uttryckt på annat sätt skulle man kunna hävda att Moberg ger uttryck för en ekocentrisk livshållning, med avseende just på uppfattningen att människans existens har en parallellitet med andra existenser, men inte på något sätt är överordnad. Antropocentriska idéer, som den om vår art som ”skapelsens krona” avfärdas, som jag ser det, tydligt i verket.

I Alberts samtal med fadern under dennes sista veckor i livet kommer de varandra nära och uppnår ett slags försoning. Fadern tillstår att han varit hård mot Albert samt att han grunnat mycket på att han, även om uppsåtet var gott,

agerade fel gentemot Sigfrid. Framför allt blir fadern på sin dödsbädd en representant för lugnet inför det oundvikliga, något Albert finner tröstande. Han konstaterar att fadern inte söker tröst i religionen och inte heller, som modern gjort i hela sitt liv, oroar sig över vilka straff som väntar efter döden. Han tänker: "Själv önskar jag endast att jag skall kunna försvinna som far gjorde: Med samma lugna självklarhet som det visssnande lövet lossnar från sitt fäste på grenen och sakta och stilla sänker sig ner till marken" (Moberg 1998: 228). Återigen förstärker bildspråket den symbiotiska relationen mellan människa och natur.

Trots avvisandet av religiösa dogmer finns det gott om kristna referenser i verket, vilket bland annat beskrivits av Ingrid Nettervik. Hon tar upp exempel som att hotellet Albert bor på i Laguna Beach heter *Eden hotel*, att episoden med den stora gäddan som inte låter sig fångas kan tolkas i ljuset av fisken som kristendomens ursymbol, och att tavlan "Jesus botar sjuka" hänger över Sigfrids dödsbädd (Nettervik 2014: 30f). Tavlan ifråga är det omedelbara skälet till att Albert förlorar sin barndomstro, men etablerar enligt Nettervik grunden till att Sigfrid kan ses som en Kristusgestalt i boken.

En annan intressant karaktär i detta sammanhang är "Jesus-Jensen", ett original i Laguna Beach som fått sitt smeknamn för att han liknar målningar av Jesus. Jensen står ofta mitt i trafikkaoset för att varna för det livsfarliga med bilkörning och Albert känner en viss närhet till honom, dels på grund av deras gemensamma skandinaviska påbrå, dels för att Jensens tillvaro och budskap väcker intresse. Bland annat drömmer Albert att Jensen blir korsfäst och hävdar sig vara Guds son. I realiteten försvinner Jensen under oklara omständigheter.

Nettervik menar att de så framträdande bibliska motiven gör det svårt att förstå Moberg som ateist och skriver: "Både Sigfrid och Jesus-Jensen protesterar mot dödshot i vår civilisation och båda får plikta med sitt liv för detta. De dör båda en offerdöd" (Nettervik 2014: 31f). Även Liljestrånd (2018: 586) lyfter fram Sigfrids "helgonlikhet", men också myten om St Sigfrid, Smålands skyddshelgon, och pekar på en allegorisk dimension i romanen. Det finns viktiga poänger i dessa tolkningar, men jag läser det snarare som att framför allt Sigfrids död befäster känslan av meningslös slumpmässighet. Det finns ingen högre makt eller rättvisa och Sigfrid offerar sig inte för ett "högre syfte". Han är helt enkelt förtvivlad och söker desperat efter en väg ut ur den existentiella återvändsgränd han hamnat i. Att skildringen språkligt och idémässigt använder sig av religiöst tankegods gör heller inte att man kan dra några slutsatser om författarens livsåskådning.

I en annan artikel, om skrock och folktrö i Mobergs romaner, har Nettervik pekat på hur författaren med sådana inslag "färgsätter sina skönlitterära texter och förankrar dem i den värendeska bondekultur som han själv var så hemmastadd i" (Nettervik 2001: 61). När det gäller *Din stund på jorden* lyfter hon fram hur ett motiv hämtat ur folktron hanteras på ett speciellt sätt. I romanen *Långt ifrån landsvägen* (1929) besannas föreställningen om att en

persons klocka stannar vid dödsögonblicket, men i *Din stund på jorden* får den en annan betydelse, då den döde Sigfrids klocka fortsätter ticka i Alberts ägo och följer även honom till livets slut. Nettervik (2001: 66f) menar att just detta sätt att använda motivet här blir stilistiskt effektivt och jag instämmer i att det handlar mycket just om retoriska val och om förankring och färgsättning av det som skildras. Det ligger också nära till hands att tolka motivet som ett inskräpande av den ateistiska hållning som utmärker mycket av Mobergs gärning, men som blir särskilt framträdande i denna hans sista roman, inte minst genom slutet och Alberts uppgörelse med sig själv och sitt liv:

Om du hade trott på en Gud eller en Skapare hade du kunnat skylla på honom. Nu hittar du aldrig i evighet den ansvarige. Men det är tid att du förliker de kämpande parterna inom dig. Om du vill ha fred i sinnet, medan du ännu lever.

Var tröst! Sök den trösten att du har använt dina krafter så gott du har kunnat! Du förmådde inte bättre, du orkade inte mer. Vad gör du sedan? Du skall göra det enda som återstår dig: Du skall godtaga emigranten och försona dig med honom. Förlåt honom att han levat i den villfärelsen att förflyttningar av din kropp kunde hjälpa dig här på jorden! (Moberg 1998: 200)

Här inskräps övertygelsen om att det inte finns någon högre makt eller räddning. Det som däremot inger känslan av att vara del i en större helhet är dels upplevelsen av naturen, dels dialogen över tid och rum med brodern:

Jordens bäckar rinner alla mot havet och förenar sig med det. Jag hör Oceanen, där den häver sig utanför mitt rum, och jag hör Bjurbäckens ström, där du skulle fånga fisken med den gyllene ringen. Men jag skiljer inte vågornas dån utanför väggen från det milda sorlet som kommer tusen mil ifrån: Två stämmor flyter samman, det är samma vatten jag hör, samma stora vatten som brusar i mina örons snäckor. (Moberg 1998: 208)

Återigen anknyter bildspråket till naturen och det som förmedlas är att just i samexistensen med naturen finns tröst och vila, liksom i gemenskapen med dem som stått en närmast, även om de inte lever längre.

Tidens gång

Parallellt med romanens tematisering av plats och natur framträder skildringen av tiden som viktig, något som signaleras redan i själva boktiteln, *Din stund på jorden*. Orden signalerar också starkt att livet är en engångsföreteelse, det finns ingenting före och ingenting som väntar efteråt, inget himmel-eller-helvete. Variationer på detta tema återkommer som en refräng genom verket. Detta kan ses som en förstärkning av en icke-metafysisk livssyn och rikta uppmärksamheten på hur kort och förgängligt ett människoliv är i förhållande till historien och de stora tidslinjerna. I detta finns naturligtvis ett vemod, men också någonting tröstande. När Albert ser

tillbaka på sitt eget och på Sigfrids liv framstår skillnaden mellan 19 år på jorden och 64 eller 87 i ett större perspektiv som tämligen obetydlig.

När jag ser tillbaka på Sigfrids liv ser jag också var jag själv befinner mig: Jag lever och andas i ett rum, som är beläget emellan den tid som fanns före mig och den som skall komma efter mig. Här tillbringar jag den tid som flyr bort med min andedräkt. Här har jag min stund på jorden. Ett halvt sekel försvinner som om jag inte varit med om det, som om jag aldrig upplevat det. Vad blir det nu av alla dessa år, som har gått sedan vi skiljdes från varandra, Sigfrid och jag? Vad är de åren när jag jämför dem med den tid, under vilken vi båda ska vara döda? (Moberg 1998: 101)

Tid och rum vävs också samman i skildringen av hur den plats man saknar inte längre existerar: "De svenskamerikaner som vid mina år vänder tillbaka för att återfinna sin barndoms bygd blir offer för självbedrägeri. Till det landet gives det ingen återvändo för någon människa" (Moberg 1998: 10). Några sidor längre fram fortsätter tankegångarna: "Jag var tillbaka – – – och oåterkalleligen utestängd. Jag kände mig som turist i mitt eget fosterland. Jag fick den slutliga bekräftelsen: Jag hörde inte längre hit. Ty den bygd jag tillhört fanns inte mer" (Moberg 1998: 14).

Även faderns ord på sin dödsbädd handlar om människans förhållande till tiden, ur ett existentiellt perspektiv:

Människor har en förskräckli brådska i denna tiden. Som skulle di riva ut smör ur ellen. Di är så rädda att di int hinner. Va ska di hinna mä? [---] Då ha gått så kveckat unnan alltihop. I rena rappet, liksom. Då ä själva livet, som har kveckat sej. Jag hade inte behövt göra mej näen bråsska. (Moberg 1998: 217)

Tiden har sin obönhörliga gång oavsett hur människan förhåller sig till den, men jagandet efter att hinna förefaller ur den döendes perspektiv särskilt bedrägligt och meningslöst. I yttrandet finns också ett spänningsfält mellan en äldre livsstil och en mer modern. Den implicita kritiken av det hetsiga moderna förhållningssättet kan för den nutida läsaren framstå än skarpare, då detta förhållningssätt, inte minst av ekonomiska skäl, allt mer kommit att prägla människors arbetsliv och tillvaro.

En annan aspekt av tidstematiken är Alberts uttalade historieintresse. I sin ungdom drömmer han om att bli historiker och genom livet läser han gärna om svunna tider och reflekterar över spelet mellan det tillfälliga och det oföränderliga: "Tillfälligheten har farit förbi, oföränderligheten är kvar. [...] Människan med sin förbiilande stund av buller och död är borta, men vatten och stjärnor är kvar. Ännu" (Moberg 1998: 230). Det är alltså tydligt att olika tidsskikt aktualiseras i romanen – det enskilda människolivets, mänskighetens historia samt naturens och planetens historia. Den pessimism angående mänskighetens framtid som märks i passager som denna knyter i sin tur an till verkets samhällskritiska drag.

Maktkritiken

I en analys av Mobergs 1930-talsproduktion menar Anna Williams att romanerna ansluter sig till en tradition av samhällskritik som tar avstamp i relationen mellan natur och kultur. Denna tradition, som beskrivits av Michail Bachtin i *Det dialogiska ordet*, betonar att en progressiv ny kultur måste byggas i samspel med insikter från det gamla jordbrukssamhället och dess självklara sammanlänkning med de naturliga omgivningarna. Detta måste dock ske utan nostalgiskt tillbakablickande eller modernitetsfientlighet. Vad som framför allt kritiseras inom denna strömning är ojämlikhet, destruktiva sociala konventioner, kapitalistisk girighet och egoism. Williams skriver vidare om Moberg: ”Dels handlar hans kultursyn om en återerövring av gamla livsmönster med hjälp av det moderna samhällets tekniker, dels formar den sig till en utopi om framtidens samhälle där människan förmår leva i en livsbejakande symbios av natur och kultur (Williams 2002: 176).

Det ligger nära till hands att uppmärksamma denna linje, såväl i Mobergs senare författarskap som i dagens miljö- och klimatdebatt. Vad gäller *Din stund på jorden* kan man återknyta till tidigare resonemang om hur naturens och landskapets särställning för människan framhävs i romanen. Samtidigt som Albert återupplever sina barndomsminnen med brodern via umgänget med naturen sörjer han människans destruktiva framfart i landskapet:

Det var under min sista kväll i hemtrakten. Jag gick längs Bjurbäcken, som fick sitt namn under den länge sedan förgångna tid, då bävern ännu byggde sina bon i strömmarna. Under mina pojkår rann den fortfarande i stritt flöde och översvämmade slättermaderna vårar och höstar. Den var rik på fisk. Nu fann jag maderna torrlagda och uppodlade och förvandlade till havreåkrar, och bäcken var utgrävd och i det närmaste uttorkad. Strömmens fära låg blottad och bar och visade stora, fula stenskärv, bäckfäran ringlade sig fram som en orm av sten. Här fångade Sigfrid och jag mycken fisk, gäddor och lake. Men i de små pölar av stillastående och unket vatten som efter utgrävningen hade stannat kvar mellan stenarna, fanns det nu intet fiskliv mer. Jag såg inte en fena röra sig. Blåsilvrets skimrande hinna täckte vattenytan och utvisade, att det inte fanns något liv under den. Blåsilver ligger över vatten som locket över en likkista: Dödens lock var lagt över min barndoms bäck. (Moberg 1998: 27)

Här framträder en personligt nostalgisk känsla, men också en upprördhet över den hänsynslöshet med vilken naturen hanterats. Den pessimistiska blicken på mänskligheten och framtiden genomsyrar verket och kommer till uttryck på olika vis. I ett samtal mellan Albert och en kvinnlig bekant i Laguna Beach görs referenser till filosofen Bertrand Russell när de dystra framtidsutsikterna avhandlas: ”Mr Russell hade ju sagt eller skrivit, att människosläktet sannolikt kommer att utplånas före år 2000” (Moberg 1998: 23). Liljestränd tar upp världslägets närvaro i verket på följande sätt: ”Rädslan för ett förestående världskrig i oktober 1962, just när Vilhelm börjat skriva *Din stund på jorden*, har onekligen färgat romanen och gett den dess karaktär av undergångsskildring. Han hade lätt att oroas av politiska och militära

konflikter och Kubakrisen var inget undantag" (Liljestrand 2018: 582). I romanen finns flera passager som vittnar om denna skräck inför hotande krig och förstörelse och även om en djup pessimism när det gäller människans beskaffenhet och framtid:

Jag öppnar mitt österfönster och ser uppåt skyarna, som svävar i den klara morgonens ljus. Fader Vår är inte längre i himmelen. Kristus skall inte komma på himmelens skyar för att rannsaka och döma oss, levande och döda. Men från skyarna skall det falla ett regn som droppar in i vårt blod. Kristus behöver inte alls komma till oss med fördömsen: Vi kan själva förskaffa oss den. (Moberg 1998: 210)

Regnet "som droppar in i vårt blod" kan läsas som en specifik referens till hur miljön och den mänskliga existensen skulle påverkas av ett kärnvapenkrig, samtidigt som uppfattningen om det meningslösa i att sätta sin tilltro till högre makter inskräps. Albert relaterar också det oroliga världsläget till historiska skeenden, på ett sätt som bär på en tydlig maktkritik:

Nyss har jag läst professor Ralph W. Sullivans stora arbete om Amerikas förhistoriska tid, *Före Kolumbus*. En självklar sanning har jag aldrig närmare begrundat: Vår kontinent är inte yngre än övriga jorden, Nya Världen är lika gammal som andra världsdelar. Den kända världsdelen Amerika är inte femhundra år ännu, men den okända är av svindlande hög ålder. Det fanns ju ett Amerika före Kolumbus. Vilka stammar befolkade vår världsdelen under årtusendena före Kristi födelse? Hur tedde sig livet på den amerikanska kontinenten på Kristi tid? (Moberg 1998: 190)

Här kritiseras det mycket begränsade eurocentriska, kristna tolkningsföreträdet och ett postkolonialt perspektiv aktualiseras. Den problematiserande historiesyn som framträder i boken kan ses som en skärpning av en tendens som finns redan i Utvandrarseriens skildring av Amerika. Även om de europeiska invandrarnas rätt att ta markområden i anspråk utan hänsyn till ursprungsbefolkningen på ett plan framstår som självklar i serien, undermineras i viss mån denna hållning efter hand som berättelsen fortskrider. När Karl Oskar slår sig ner vid Ki-Chi-Saga-sjön i Minnesota med sin familj upplever han sig som en pionjär på platsen, till synes helt omedveten om att den amerikanska ursprungsbefolkningen levt där sedan länge. I seriens avslutande del, *Sista brevet till Sverige*, skildras dock "indianernas" uppror mot de europeiska kolonistörerna med stort patos och Karl Oskar drabbas på sin ålders höst av visst samvetskval över hur han och andra tämligen hänsynslöst tagit över deras land. Denna senkomna insikt delar han alltså med den senare romanens Albert, som i sin tur även teoretiserar och relaterar till ännu större sammanhang och tidslinjer.

Rättvisepatos och maktkritik kan ses som utmärkande för Mobergs författarskap som helhet. I *Din stund på jorden* är dessa drag starkt närvarande, men på ett vemodigt och eftertänksamt vis. Romanen skildrar hur

den enskilda människan ser tillbaka på sitt liv och gör upp med sig själv. Albert lever större delen av sitt vuxna liv på den nordamerikanska västkusten, men vistas i tanken allt mer i sin småländska hemtrakt. De mönster som framträder i hans livsbegrundning belyser mänskliga tillkortakommanden och konflikter i olika skalor, i allt från familjerelationer till geopolitik. De destruktiva stråken av maktutövning över tid och rum får avgörande betydelse inte bara för familjens och hembygdens historia, utan för hela mänsklighetens och naturens. Att det alls är möjligt att i någon mån se och förstå dessa sammanhang ger dock en strimma hopp mitt i det pessimistiska, både för Albert och för romanens läsare.

Referenser

- Liljestrand, Jens (2018), *Mannen i skogen. En biografi över Vilhelm Moberg*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Moberg, Vilhelm (1998 [1963]). *Din stund på jorden*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Nettervik, Ingrid (2001), ”Skrock och folketro i Småland. Nedslag i Vilhelm Mobergs episka författarskap”, i Lars Elleström, Anders Ohlsson, Margareta Petersson, Anders Ringblom (red), *Vem skall jag fråga? Om litteratur och livsåskådning. Festskrift till Elisabeth Stenborg*. Växjö: Växjö University Press, s. 60–73.
- Nettervik, Ingrid (2014), ”Kristussymboliken i Din stund på jorden”, i Ingrid Nettervik (red), *En dag med Moberg. Moberg och religionen. Spåren i Kalifornien. Fyra texter*. Vilhelm Moberg-Sällskapetets småskrifter nr 10.
- Williams, Anna (2002). *Tillträde till den nya tiden. Fem berättelser om när Sverige blev modernt*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.